

**Особливості трансформації світової системи вищої освіти
у XXI столітті**

Єрмаченко В. Є.,

кандидат економічних наук,
професор кафедри туризму
Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця

Дериховська В. І.,

кандидат економічних наук,
викладач кафедри статистики та
економічного прогнозування
Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця

Стаття присвячена дослідженню сучасних світових трендів розвитку вищої освіти. Узагальнено погляди науковців щодо трансформації системи вищої освіти під впливом світової освітньої спільноти та загальноцивілізаційних стратегічних пріоритетів розвитку. Розкрито сутність основних тенденцій модернізації вищої освіти у XXI столітті та підкреслено значимість процесу інтернаціоналізації вищої школи.

Ключові слова: вища освіта, світові тренди, освітній простір, розвиток вищої освіти.

**Єрмаченко В. Е., Дериховская В.И. ОСОБЕННОСТИ ТРАНСФОРМАЦИИ
МИРОВОЙ СИСТЕМЫ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В XXI ВЕКЕ**

Статья посвящена исследованию современных мировых трендов развития высшего образования. Обобщены взгляды ученых о трансформации системы высшего образования под влиянием мирового образовательного сообщества и общецивилизационных стратегических приоритетов развития. Раскрыта сущность основных тенденций модернизации высшего образования в XXI веке и подчеркнута значимость процесса интернационализации высшей школы.

Ключевые слова: высшее образование, мировые тренды, образовательное пространство, развитие высшего образования.

Yermachenko V., Derykhovska V. THE PECULIARITIES OF TRANSFORMATION OF THE WORLD SYSTEM OF HIGHER EDUCATION IN THE XXI CENTURY

The article is devoted to the study of modern world trends in the development of higher education. The views of scientists on the transformation of the system of higher education under the influence of the world educational community and general civilizational strategic development priorities are generalized. The essence of the main tendencies in the modernization of higher education in the 21st century is revealed, and the importance of the process of internationalization of higher education is emphasized.

Key words: higher education, world trends, educational space, development of higher education.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Глобалізація торкнулась усіх сфер життєдіяльності суспільства, виступила каталізатором освітніх реформ, зокрема трансформації системи вищої освіти. На тлі розвитку інформаційних технологій поступово формується єдиний освітній простір і зростає світовий ринок освітніх послуг. Це вимагає від національних систем вищої освіти швидкої адаптації, координації та стратегічної орієнтації на інтеграцію у міжнародний освітній простір.

Нині категорія освіти мігрує з національних пріоритетів високо розвинених країн до світових пріоритетів. Відбувається процес інтернаціоналізації освіти за змістом, організаційними формами та методиками навчання. Освіта перетворюється на ефективний інструмент проникнення знань, технологій, капіталу, стає конкурентною перевагою у боротьбі за ринок та під час вирішення геополітичних завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню дослідження основних тенденцій розвитку системи вищої освіти присвячено праці таких вчених як

Дубасенюк О., Глузман А., Товканець Г., Степко М., Болюбаш Я., Пономаренко В., Раєвнева О. та ін. [2, 3, 5 - 9]. Методологічною та інформаційною основою роботи є матеріали наукових періодичних видань та нормативно-правові акти у сфері вищої освіти.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дана стаття присвячена узагальненню існуючих поглядів науковців щодо визначення місця вищої освіти на світовій освітній арені та розкриття сутності основних світових трендів розвитку вищої освіти у XXI столітті.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Сучасний розвиток вищої освіти будь-якої країни доцільно розглядати через призму світових тенденцій, які модернізують освітні стратегічні пріоритети, змінюють інструментарій та підходи до методичних та методологічних засад функціонування вищої школи. Більш того, загальноцивілізаційні тенденції продукують системоутворюючий вплив на процес реформування національних систем освіти. Саме тому метою написання даної статті є визначення сучасних особливостей трансформації та трендів світової системи вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. На думку багатьох вчених та експертів в освітній галузі [1 - 9] система вищої освіти у XXI столітті буде перебувати під впливом наступних світових трендів (напрямів, тенденцій розвитку), що представлені на рис. 1.

1. Масовість та динамізм розвитку вищої школи. Освіта стала широкодоступною для всіх людей незалежно від їх віку, соціального статусу, нації. Згідно офіційних даних звіту Education at a Glance 2016, оприлюдненим на сайті The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) [1] у країнах, що ратифікували Конвенцію про організацію економічної співпраці та розвитку, в середньому 42% населення у віці від 25 до 35 років отримують вищу освіту (лідуючі позиції займає Корея – 69%, Японія – 60% та Канада – 59%). Якщо порівняти світову статистику здобуття вищою освіти, то на кінець XX ст. в середньому лише 10% людей мали статус студентів, тоді як початок XXI ст. спостерігався приріст вже на 15%.

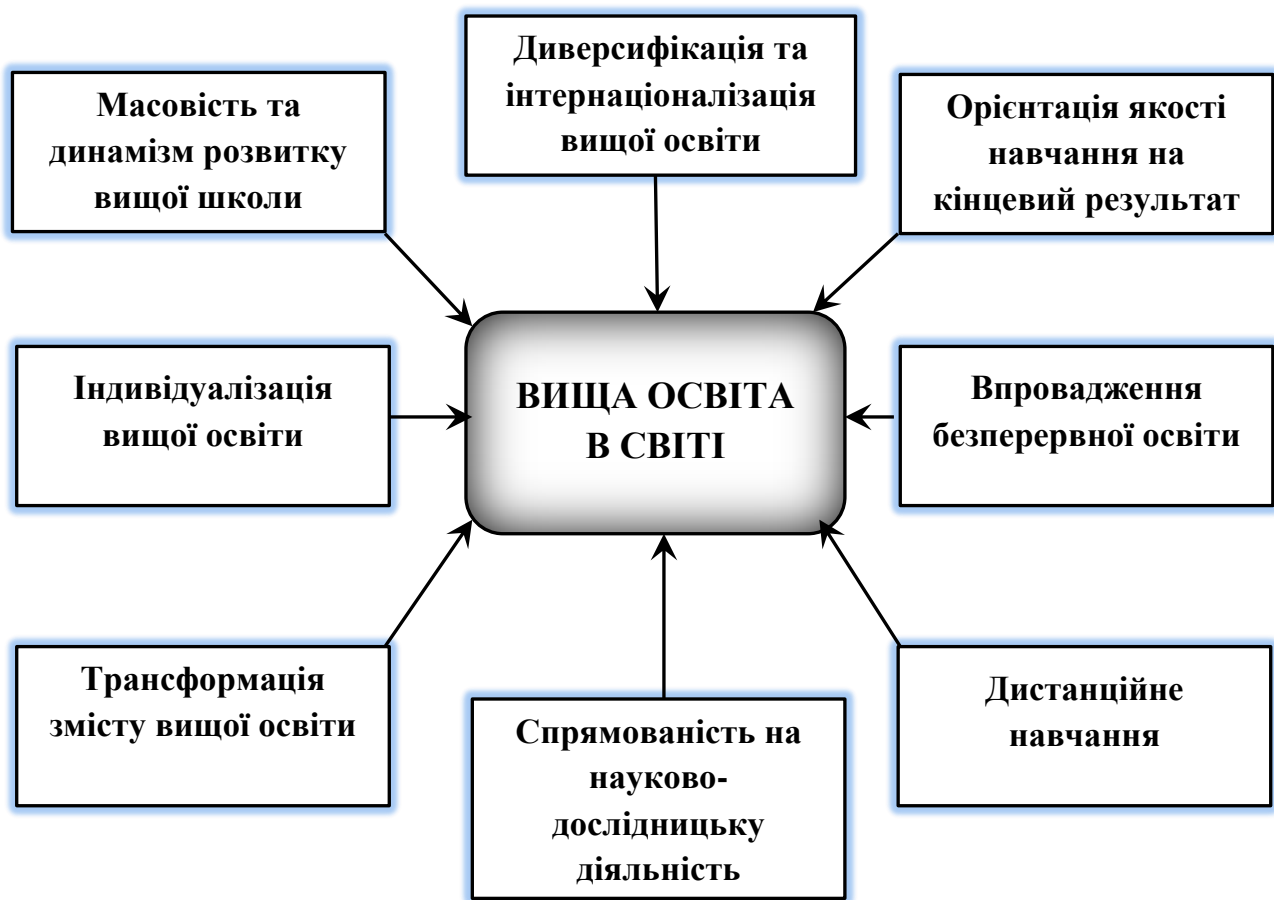

Рис. 1. Світові тренди в розвитку вищої освіти

Тобто нині в світі нараховується приблизно 25% молодих людей-студентів. Все це обумовило необхідність стрімкої адаптації навчально-виховного процесу (учбових програм та планів) ВНЗ до мінливості зовнішньої середовища та потенційного контингенту студентів, впровадження змін у систему управління ВНЗ, фінансування його діяльності тощо.

2. Орієнтація якості навчання на кінцевий результат. Сучасна вища освіта відходить від навчання, що спрямоване на кількісний (бальний) вимір, світ цікавить, що конкретно вміє роботи випускник вишу, які практичні навички та компетентності отримав здобувач вищої освіти протягом всього терміну навчання. Саме тому на базі університетів спільно з представниками потенційних роботодавців створюються наукові центри, дослідні лабораторії, що дозволяють застосовувати необхідний інструментарій для розробки

реальних бізнес-проектів, вирішення існуючих практичних задач у різних суспільних сферах. Сучасних роботодавців на ринку праці хвилюють технічні навички працівників, з цією метою проводяться тренінг-курс, семінари. Осторонь не стоїть спільнота таких міжнародних організацій як Global Alliance for Transnational Education (GATE) та European Register of Quality Assurance Agencies (EQAR) [2]. Їх зусилля спрямовані на інтенсифікацію та удосконалення забезпечення якості освітніх послуг, контроль якості та акредитацію (сертифікацію) освітніх програм вищої школи, що реалізуються на освітніх ринках інших країн.

3. Впровадження безперервної освіти («life-long learning» - освіта протягом життя). Відбувається реформування та/або створення нових освітніх установ, здатних враховувати особливості структури і змісту освітніх потреб людини на різних етапах її життя. Безперервна освіта акумулює досвід гуманітарної, загальної та професійної освіти, підносить значення самоосвіти, робить наголос на поступальності вертикального та горизонтального освітнього процесу розвитку творчого потенціалу особистості та на необхідності інтеграції формальної, неформальної та інформальної складових освітнього процесу [3].

4. Дистанційне навчання. Ми живемо в епоху техногенної культури, ми представники глобального інформаційного суспільства для якого першочерговим завданням є поширення та нагромадження знань. Це завдання вирішує дистанційна освіта, яка за допомогою сучасних комунікаційних, інформаційних технологій максимально зближує споживача зі знаннями, робить доступ до освіти всезагалиним, знешкоджуючи при цьому будь-які національні, географічні та інші перепони. Дистанційне навчання виконує функцію мобільного обміну освітніми ресурсами, оскільки стимулює освітній експорт та імпорт, тим самим об'єднує світовий творчий, інтелектуальний, інформаційний та науковий потенціал. На початку XXI ст. все більшого поширення у розвинутих країнах світу набули віртуальні (електронні) університеті, що, маючи в основі веб-системи дистанційного навчання корпоративного зразка, призначені для вирішення завдань дистанційної освіти

будь-яких за рівнями та масштабами підприємств, організацій, компаній та навчальних закладів [2]. Електронна освіта діє більш ніж в 30 країнах світу, в США приблизно 1 млн. чоловіків навчається за програмами дистанційного навчання. Наприклад, в Іспанії вже протягом 20 років функціонує Національний університет дистанційної освіти, що має 58 навчальних центрів у країні і 9 в інших країнах Європи.

Доцільно зазначити і про актуальність тренду онлайн-освіти, зокрема стрімкий розвиток відкритих онлайн-курсів (Massive Open Online Courses, MOOC). Найяскравішим представником онлайн-навчання є освітня платформа Coursera, що пропонує усім охочим онлайн-курси більше ніж 140 провідних університетів та організацій світу. Так, станом на січень 2016 р. даний ресурс мав понад 17 млн. зареєстрованих користувачів, які відзначають широкий асортимент, гнучкість, мобільність та доступність запропонованих онлайн-курсів [4]. Також широкого розповсюдження нині набувають напрямки навчання за допомогою соціальних медіа, блогів і видеоблогів та гейміфікація освіти (використання онлайн-інструментів та гри для створення освітніх курсів).

5. Диверсифікація та інтернаціоналізація вищої освіти. Освітні установи збільшують різноманітність програм підготовки, в тому числі і міждисциплінарних, створюють нові дисципліни та курси, пропонують нові спеціалізації та спеціальності. В цілому з'являються нові освітні установи та/або реорганізується система управління вищою освітою, змінюється структура ВНЗ, порядок їх фінансування та розширюється автономія навчальних закладів. В той час, як інтернаціоналізація покликана максимально зблизити національні освітні системи, знайти та примножити їх спільні концепти та компоненти, підтримувати розмаїття національних особливостей культури та освітніх традицій, сприяючи їх взаємозбагаченню. Поширенню інтернаціоналізації сприяє обмін студентами (залучення іноземних студентів до національно освітнього простору) та викладачами, франчайзинг освітніх послуг (створення закордонних філіалів ВНЗ з правом використання його освітніх програм, технологій та видачу його дипломів), експорт освітніх технологій

(задоволення потреб іноземного споживача у освітній послугі на комерційній основі суб'єктом національної системи вищої освіти), підвищення престижу міжнародного обміну знаннями шляхом відвідування представниками ВНЗ міжнародних конференцій, симпозіумів, семінарів тощо.

Вагомий внесок у процес інтернаціоналізації зробила прийнята 19.06.1999 р. Болонська декларація, що мала на меті створення до 2010 р. єдиного європейського освітнього простору для розширення можливостей випускників ВНЗ щодо працевлаштування, підвищення мобільності фахівців та зростання їх конкурентоспроможності. Також додатково була підписана Лісабонська угода, що конкретизувала механізм визнання дипломів про освіту країнами-учасницями Болонського процесу [5].

6. Індивідуалізація вищої освіти. Основною тенденцією сучасної освіти є перехід від прямого навчання до індивідуально-консультативної освіти, що, в свою чергу, передбачає розробку індивідуальних програм підготовки та відповідних термінів навчання з врахуванням вікових та інших особливостей, інтересів та персональних здібностей кожного студента, відмову від порівняння результатів навчання. Індивідуалізація – це модель адаптивного навчання, що дозволяє студенту самостійно обрати відповідні його потребам дисципліни, інструменти навчання, програму навчання та викладачів, визначити мінімальний обсяг знань, необхідний для отримання відповідних сертифікатів чи дипломів. Широкого розповсюдження отримали такі індивідуально-групові форми навчання як тренінги, тьюторські заняття, стажування під керівництвом викладача-ментора, робота з малими (від 3 до 6 чоловік) групами студентів, рольові ігри, кейси (моделювання професійних ситуацій) та напівсамостійна робота. Застосування таких форм в навчальному процесі вищої школи дозволяє гідно підготувати фахівця до конкретної професійної діяльності шляхом оволодіння практичними навичками, прийомами та способами дії у реальних проблемних ситуаціях [6].

7. Спрямованість на науково-дослідницьку діяльність. Входження у четверту індустріальну революцію, що ознаменована економікою знань,

передбачає піднесення наукової діяльності на вищі щаблі освітнього простору. Університети і наука – це симбіоз, що гарантує розвиток усіх сфер життєдіяльності будь-якого суспільства. Безумовно, попит на висококваліфікованих науково-педагогічних кадрів та талановитих дослідників і студентів, що займаються науково-дослідницькою, винахідницькою діяльністю завжди був великим. Більш того, провідні міжнародні освітні установи та організації докладають максимум зусиль для залучення до своїх рядів таких представників. На базі університетів функціонують передові дослідницькі центри, що активно співпрацюють зі світовою академічною спільнотою та державою. Наукова діяльність проголошується однією з найважливіших складових національного багатства високо розвинених країн, кожна з яких прагне самостійності у науковому пошуку, відсутності науково-технічної залежності від інших країн. Це підтверджується обсягом державної підтримки науки, приватними інвестиціями та кількістю представлених патентів на винахід в рік. Так, наприклад, щорічно Японія має близько 150 тис. патентів, тоді як США – 75 тисяч, Франція обіймає третю сходинку – 30 тисяч патентів [3]. І саме ці країни є найпоказовішими представниками освітнього простору своїх континентів.

Наука у стінах вищої школи має провокувати нові знання, виступати фундаментом новацій та задавати майбутні орієнтири розвитку цієї галузі. У зв'язку зі зростанням популярності наукових досліджень, змінюється підхід до освітнього процесу, студент отримує новий статус – активного дослідника, що самостійно застосовує під час навчальної та науко-дослідницької роботи навички пошукової, конструкторської та винахідницької діяльності.

8. Трансформація змісту вищої освіти. Істотній модернізації підлягає і зміст навчально-виховного процесу вищої школи. При чому, це відбувається не тільки через ринкові механізми впливу, але й через необхідність відродження інтеграції середньої та вищої ланок освіти. Так, саме вища освіта є логічним продовженням здобутої повної середньої освіти. Однак, практика багатьох країн за останні роки свідчить про дезінтегрованність та відірваність цих етапів

комплексної підготовки фахівця. Середня та вища освіти стали самостійними одиницями. З метою вирішення даної проблеми було прийнято відповідні управлінські рішення щодо розробки та внесення змін до програм підготовки ВНЗ, курси яких мають стати продовженням викладення матеріалу, що вивчався в старшій школі. Більш того, наприклад, в США, Канаді та інших країнах діють спеціальні проекти, програми та курси для абітурієнтів, що максимально зближують шкільну та вузівську підготовку, унеможливають дублювання навчального матеріалу та сприяють поліпшенню переходу від середньої школи до університету [6].

Іншим важелем регулювання змісту вищої освіти є безпосередні її споживачі – роботодавці, які прагнуть глибинної практичної спрямованості освіти, вимагають від фахівців етичного виховання, проблемно-модульного мислення та вміння самовчитися, тим самим швидко реагувати на мінливість оточення. У зв'язку з чим, багато університетів світу переглянули складові компоненти навчального, спеціально-предметного та професійного блоків підготовки студентів. Безумовно, в пріоритеті залишається спеціалізація студента, його практична підготовка. Однак науково-обґрунтованим має стати баланс дисциплін (курсів) теоретичної підготовки, посилення гуманітарної та соціальної складових освіти, оскільки такі дисципліни вимагають творчого мислення, а, отже, збагачують логічне та образне мислення студентів, сприяють полегшеному використанню набутих знань при вирішенні практичних проблем. Дещо скоротити обсяг або винести на факультативне навчання курси історичного спрямування, що містять матеріал виключно описового характеру. Так, такий визнаний гіганти серед технічних університетів світу як Массачусетський технологічний університет пропонує студенту на кожному курсі здавати гуманітарний предмет незалежно від обраної спеціальності. Більш того, 25% загально обсягу підготовки майбутнього фахівця відводиться саме предметам соціально-гуманітарного циклу [3].

Висновки з цього дослідження. Узагальнюючи світові тенденції у галузі вищої освіти, доцільно відмітити, що сучасному навчально-виховному процесу

вищої школи властиві інтегративність та спеціалізація, гнучкість та адаптивність, модульність та мобільність, самостійність, наукове-дослідницьке спрямування, широке використання передових інформаційних та комунікаційних технологій, орієнтація на потреби споживача, суспільства, країни в цілому.

Розуміння основних світових трендів розвитку вищої освіти, механізмів їх реалізації закладає фундамент для аналізу міжнародного освітнього простору, визначення місця в ньому української вищої школи та шляхів модернізації національної системи вищої освіти відповідно до рівня світових стандартів. У глобалізаційному світі вітчизняні ВНЗ мають примножити свої освітні здобутки, зберегти самобутність та культурні цінності, традиції. Дослідження зарубіжного досвіду розвитку університетської освіти має стати міцним підґрунтям для подальшого процесу реформування вищої освіти, підвищення її якості, посилення її привабливості та конкурентоспроможності на міжнародній арені.

ЛІТЕРАТУРА:

1. The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Режим доступу: [Електронний ресурс]: <http://www.oecd.org/edu/education-at-a-glance-19991487.htm>.
2. Товканець Г.В. Економічна освіта у вищій школі Чехії і Словаччини у ХХ столітті : [монографія] / за ред. Н.Г. Ничкало. - К.: Кондор, 2013. – 506 с.
3. Дубасенюк О.А. Розвиток вищої освіти: тенденції та перспективи // Людиноцентризм як основа гуманітарної політики України: освіта, політика, економіка, культура : матер. Всеукр. конф. К.: ІОД НАПН України. – 2011. – С. 135-142.
4. Coursera. Режим доступу: [Електронний ресурс]: <https://www.coursera.org>.
5. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу. Документи і матеріали. Травень – грудень 2004 р. – Частина 2 /

Упорядники: Степко М.Ф., Болюбаш Я. Я., Шинкарук В. Д., Грубінко В. В., Бабин І. І. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2004.– 202с.

6. Глузман А. Особенности современного высшего образования за рубежом (Англия, Бельгия, Франция, США, Израиль) / А. Глузман. - Режим доступа: [Электронный ресурс]: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/32811/01-Gluzman.pdf>.

7. Ponomarenko V., Rayevnyeva O., Stryzhychenko K. Investigation of Demand and Stability of Ukrainian Educational Market. // Asian Journal of Applied Sciences (ISSN: 2321 – 0893) Volume 03 – Issue 01, February 2015 – P. 50-58.

8. Раевна О.В., Гольтяева Л.А. Міжгалузеві проблеми розвитку системи вищої освіти України/Collections of Materials of the International Scientific Conference / April 29 – May 3 –Publishing House WSZiA, Opole, Poland, 2014. – P204-207. <http://www.repository.hneu.edu.ua/>

9. Пономаренко В.С. Управління забезпеченістю національної економіки фахівців з вищою освітою: досвід перетворень, теоретико-інструментальне підґрунтя / В.С. Пономаренко, О.В. Раєвнева, В.Є. Єрмаченко // Монографія / Під ред. д.е.н., проф. Пономаренко В.С., д.е.н., проф. Раєвнева О.В., к.е.н. проф. Єрмаченко В.Є., Х.:ФОП Александрова К.М., 2014. – 288с.